

KOLIKO BI SRBIJA DOBILA OD PROJEKTA JADAR?

06.10.2024

Zoran Drakulić¹, Boško Mijatović², Danica Popović³, Dejan Šoškić⁴

Debata oko projekta Jadar je s pravom prevashodno fokusirana na ekološke aspekte. Međutim, Rio Tinto, Predsednik i vlada Republike Srbije često ističu navodne ogromne pozitivne ekonomske efekte projekta za Srbiju. Ovaj članak analizira i pokazuje, na bazi raspoloživih činjenica, da bi Projekat Jadar, čiji su negativni ekološki efekti sve jasniji širokoj domaćoj i međunarodnoj javnosti⁵, imao neizvesne i u najboljem slučaju zanemarljive ekonomske efekte za Srbiju, dok bi prouzorkovao značajne izdatke za budžet zemlje, kao i višedecenijske finansijske i ostale rizike.

Osnovni nalazi:

- **Srbija bi po projekcijama Rio Tinta imala zanemarljive prihode od Projekta Jadar po svim osnovama: €17,4 miliona godišnje, što predstavlja 2,6 evra po glavi stanovnika godišnje;**
- **Srbija bi uz to sama finansirala, u korist Rio Tinta, celokupnu infrastrukturu Projekta Jadar vrednu po procenama nekoliko stotina miliona evra (puteve, prugu, vodovod, gasovod, strujnu infrastrukturu, itd.);**
- **Srbija ne bi imala ni najmanji udeo u vlasništvu Projekta Jadar i Rio Tinto bi u poptunosti raspolagao sa iskopanim litijumom;**
- **U slučaju ekološke katastrofe (poplave, izlivanje jalovine, itd.) Srbija bi ogromne izdatke za sanaciju, potencijalno stotine miliona evra, morala da plati sama;**
- **Vlada planira da dodeli i €419 miliona subvencija, netransparentno i bez ikakvih garancija, za izgradnju fabrike električnih baterija malo poznatoj slovačkoj firmi InoBat koja nema ni dan iskustva u masovnoj industrijskoj proizvodnji električnih baterija.**

Samim tim, na osnovu ekonomske i finansijske analize, kao i zbog ogromnih rizika vezanih za njegovo sprovođenje, Projekat Jadar nije opravdan i treba biti obustavljen.

¹ Osnivač Point Group Int d.o.o., sa višedecenijskim iskustvom u rudarstvu.

² Osnivač Centra za Liberalno-Demokratske Studije.

³ Profesorka Ekonomskog Fakulteta u Beogradu u penziji.

⁴ Profesor Ekonomskog Fakulteta u Beogradu, bivši Guverner Narodne Banke Srbije.

⁵ <https://www.sanu.ac.rs/snimak-naucnog-skupa-projekat-jadar-sta-je-poznato/> ,
<https://www.nature.com/articles/s41598-024-68072-9>

PROJEKAT JADAR: ZANEMARLJIV EKONOMSKI EFEKAT ZA SRBIJU

Jedina raspoloživa procena ekonomskog efekta Projekta Jadar (dalje „Projekat“) od strane investitora, Rio Tinta, se nalazi na sajtu Rio Tinta Serbia⁶ i poziva se, kao i svi zvaničnici kompanije, Predsednik i vlada Republike Srbije na studiju (dalje „Studija“) koju su naručili i platili malo poznatoj londonskoj konsalting kompaniji, Ergo Strategy Group⁷.

Očigledno da je cilj investitora bio da kroz Studiju prikaže da je doprinos projekta srpskoj ekonomiji i državnim javnim finansijama značajan. Međutim, sama Studija pokazuje da su ti efekti minimalni i da bi jedini potencijalni dobitnik rudarenja litijuma mogao biti Rio Tinto.

Naime, na strani 45 Studije se pominje procena od €1 milijarde godišnjih prihoda celokupnog projekta. Dalje se navodi da se od ukupnog prihoda odbija €305 miliona troškova za dobra i usluge, uključujući i plate. Treba napomenuti da bi ti troškovi bili isplaćeni skoro isključivo stranim dobavljačima za mašine i ostalu opremu, hemijske reagense, tehničke konsultacije, itd., bez značajnih prihoda i skoro nikakve koristi za Srbiju.

Posle odbijanja troškova za dobra i usluge od ukupnih prihoda, Studija predstavlja raspodelu preostale procenjene godišnje bruto dodate vrednosti od €695 miliona. Od te sume Rio Tinto u Studiji predviđa da inkasira €450 miliona, odnosno da za svoj uloženi kapital uzme dve trećine operativne dobiti projekta Jadar.

Mada Studija nigde ne predstavlja internu stopu prinosa kapitala za ovaj projekat, **na grafikonu na strani 54 se prikazuje „cash flow“ investitora, to jest finansijski tokovi novca Rio Tinta na Projektu Jadar** (videti Prilog ovom radu za analizu finansijskih tokova za Rio Tinto i Srbiju koji je sačinjen na bazi pomenutog grafikona).

Tokom prvih pet godina Projekta Rio Tinto predviđa da investira oko €2,55 milijarde,⁸ potom očekuje pokretanje proizvodnje te i prihode od ukupno €13,95 milijarde (od godine 6 do godine 37 Projekta), što je skoro pet i po puta više od uloženog kapitala. Tokom poslednje tri godine Projekta, troškovi zatvaranja rudnika od oko €250 miliona će najverovatnije biti isplaćeni iz finansijskih rezervi realizovanih tokom Projekta koje pominje Studija. Kompanija Rio Tinto dakle **planira čistu zaradu, bez aktualizacije finansijskih tokova⁹ od €11,4 milijardi (€13,95-€2,55).**

Povraćaj uložених €2,55 milijardi evra bi iziskivao - bez aktualizacije finansijskih tokova - samo pet godina jer od godine 6 do godine 10 Projekta Rio Tinto očekuje prihode od oko €2,55 milijarde.

⁶ <https://riotintoserbia.com/en/jadar-project/economic-impact/>

⁷ <https://ergostrategygroup.com/wp-content/uploads/2023/08/Ergo-Strategy-Group-Jadar-Economic-Impact-Assessment-Sep23-EN-spread.pdf>

⁸ Cifra od €2,55 milijardi nije obrazložena, pa je stoga sporna. Drugi rečima, stvarno ulaganje će biti možda manje.

⁹ Aktualizacija finansijskih tokova prepoznaje činjenicu da vrednost novca zavisi of momenta kada se on prihoduje: jedan evro danas vredi više nego jedan evro kroz jednu godinu. Razlika je u kamatnoj stopi koja se može dobiti ukoliko se novac oroči tokom tih godinu dana. Pošto su privredni projekti rizičniji od depozita u banci, stopa kojom se oni aktualizuju je značajnije viša i trenutno se u Srbiji procenjuje na oko 10% godišnje (WACC ili prosečna cena kapitala).

Samim tim, Rio Tinto bi u potpunosti pokrio sopstveni rizik posle manje od četvrtine života Projekta, te ostvarivao profite od jedanaeste godine Projekta i tokom preostalih trideset godina njegovog trajanja.

Sve pomenute karakteristike Projekta predstavljaju izuzetno pozitivan ishod za Rio Tinto kao investitora.

Pride, mada subvencija od deset hiljada evra po zaposlenom u principu ne može biti isplaćena rudarskim kompanijama, moguće je da Rio Tinto kvalifikuje određena povezana preduzeća a samim tim, i deo od 1.300 zaposlenih, i/ili 3.265 privremeno zaposlenih tokom izgradnje rudnika, za te subvencije.

Koliko bi Srbija dobila od Projekta Jadar?

Iskustvo Zijina u Boru gde se - zbog manjka domaće radne snage - masovno zapošljavaju građani NR Kine, pokazuje da se ne može očekivati značajnije zapošljavanje domaće radne snage na izgradnji ili tokom funkcionisanja rudnika. Mada Studija predviđa €30 miliona godišnje za bruto plate, ne može se očekivati da će to predstavljati značajan dobitak za Srbiju.

Što se tiče prihoda za budžet Republike Srbije, oni se svode na €184,5 miliona godišnje, što je izuzetno malo za Projekat ovog obima i, pre svega, ovakvog ekološkog rizika. Treba imati u vidu da čak i tako skromna cifra predviđena Studijom drastično preuveličava realne budžetske prihode koje bi Srbija zapravo mogla da očekuje od Projekta.

Mnogo se priča o **rudnoj renti** i raznim naknadama, ali one ukupno ne predstavljaju, prema Studiji, više od €40 miliona godišnje (€24 miliona na nacionalnom i €16 miliona na lokalnom nivou i to u momentu maksimalne proizvodnje, dakle tek posle desete godine rada rudnika). Uz to, kao što je bio slučaj sa Zijin u Boru i Majdanpeku, sasvim je moguće da vlada odluči da smanji stopu rente, tako da bi i taj mali prihod stečen od bespovratnog vađenja neobnovljivih resursa zemlje, bio dodatno smanjen.

Najveći predviđeni prihod bi zapravo bio **porez na dobit** preduzeća na godišnjem nivou od €85 miliona. To potvrđuje da Rio Tinto predviđa godišnji profit pre poreza od €567 miliona (uz stopu poreza od 15%), uz isplatu dividendi od €333 miliona godišnje (stopa poreza od 15% za naplaćenih €50 miliona koji bi predstavljao drugu najveću stavku potencijalnih prihoda Srbije od Projekta).

Međutim, porez na dobit Rio Tinto **ne bi plaćao tokom prvih pet godina projekta** kada bi gomilao gubitke tokom izgradnje, niti tokom poslednje tri godine zatvaranja rudnika. Uz to, porezi na dobit i dividendu bi bili, prema grafikonu na strani 54, minimalni od godine 33 do godine 37 Projekta kada bi i prihodi Projekta bili manji, a troškovi i dalje prisutni. To znači da ne bi bilo oporezivanja dobiti, niti poreza od dividende, tokom 13 godina Projekta.

Dodatno, i veoma bitno, Rio Tinto, u skladu sa srpskim poreskim propisima, ne bi plaćao porez na dobit ni od godine 6 do godine 10 trajanja Projekta, zbog prenosa gubitaka koje će praviti tokom

prvih pet godina. A onda bi posve sigurno tražio i dobio - po osnovu kapitalnih ulaganja i zapošljavanja - ukidanje poreza na dobit u skladu sa srpskim propisima tokom sledećih, profitabilnih, deset godina Projekta, tj. od godine 11 do godine 20.

To praktično znači da bi Rio Tinto plaćao porez na dobit samo tokom 12 godina od ukupno 40 godina Projekta (od godine 21 do godine 32)¹⁰, dok bi ubirao godišnje dividende za svoje akcionare tokom 27 godina od ukupno 40 godina Projekta.

Treba napomenuti da Studija pokazuje da bi celokupna dividenda išla Rio Tintu, to jest da Republika Srbija ne bi imala nikakvo vlasništvo nad Projektom. To je još jedna veoma zabrinjavajuća činjenica koja odudara od dogovora koji su postignuti u mnogim rudarskim projektima, pa i od strane Rio Tinta. Na primer, u manjem litijumskom projektu u **Ruandi**, Rio Tinto će morati da investira da bi na kraju dostigao 75% vlasništva¹¹. Dodatno, Rio Tinto je prihvatio da bez ikakvog ulaganja Republika **Gvineja dobije 15%** kapitala projekta Simandu¹², a **Madagaskar 20%** projekta Fort Dofan¹³. To znači da u Gvineji i Madagaskaru države, to jest poreski obveznici, su bez ulaganja postali suvlasnici projekta, što u našem slučaju nije predviđeno.

Sve u svemu, ukupni prihodi budžeta Srbije tokom 40 godina Projekta predstavljali bi ukupno €3,8 milijarde bez aktualizacije finansijskih tokova, **što je 3 puta manje od neto dobiti Rio Tinta.**

Sa aktualizacijom finansijskih tokova po godišnjoj stopi od 10%, koja predstavlja trenutno procenjeni nivo WACC ili „*Weighted Average Cost of Capital*“ - prosečne cene kapitala za Srbiju - **Srbija, u najboljem slučaju, po svim osnovama i na svim nivoima za vreme celog projekta od 40 godina bi mogla da ukupno inkasira oko €696 miliona u današnjim evrima, ili u proseku svega €17,4 miliona ili €2,6 po glavi stanovnika godišnje.**

Međutim, ni ta veoma skromna cifra i dalje ne pokazuje istinitu finansijsku sliku sa stanovišta Srbije, jer treba imati na umu da Studija nigde ne prikazuje troškove obimnih infrastrukturnih radova korisnih samo Projektu Jadar, a za koje se očekuje da će ih u potpunosti finansirati Republika Srbija.

Realnost je da, kada se odbije trošak namenskih investicija za projekat Jadar i u korist Rio Tinta kao i drugih subvencija za lanac električne mobilnosti, **zarada Srbije bi bila ravna nuli za ulazak u projekat ogromnih ekoloških i finansijskih rizika.**

¹⁰ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_porezu_na_dobit_pravnih_lica.html

¹¹ <https://aterianplc.com/lithium-joint-venture-with-rio-tinto-in-rwanda/>

¹² <https://www.riotinto.com/en/operations/projects/simandou>

¹³ <https://www.riotinto.com/en/operations/madagascar/qit-madagascar-minerals>

PROJEKAT JADAR: FINANSIRANJE PROJEKTA IZ BUDŽETA SRBIJE I SUBVENCIJE

Da bi se projekat uopšte realizovao, Rio Tinto po nekom osnovu očekuje da Srbija pokrije troškove svih pripremnih infrastrukturnih radova na teret srpskih poreskih obveznika. **Rio Tinto, po svemu sudeći, nigde na svetu nije dobio slične povlastice kao u Srbiji.**

Na primer, na projektu Simandu u Gvineji, Rio Tinto se obavezao jula 2024 godine da će platiti iz sopstvenih sredstava \$3,5 milijardi od ukupnih \$6,5 milijardi za nužnu infrastrukturu (železnička pruga od 670km, luka, itd.)¹⁴. U Kvebeku, četvrtom svetskom proizvođaču aluminijuma, Rio Tinto je 2023 godine krenuo u investiciju od €1 milijardu gde će objedinjeno učešće kanadskih vlasti biti €100 miliona¹⁵. U Australiji, Rio Tinto je 2023 godine odlučio da plati \$395 miliona za postrojenje za desalinizaciju vode u Pilbara regionu za sopstvene, ali i potrebe tamošnjeg stanovništva¹⁶. Nismo identifikovali nijedan projekat Rio Tinta gde većinu, a naročito sve troškove infrastrukture, pokriva država. Osim, po svemu sudeći, Republika Srbija za Projekat Jadar.

Vlada Republike Srbije nigde nije jasno i transparentno predstavila i kvantifikovala troškove infrastrukturnih radova koje planira da sprovede u sklopu Projekta Jadar u korist Rio Tinta.

Međutim bitni elementi se nalaze u Prostornom planu područja posebne namene za realizaciju projekta eksploatacije i prerade minerala jadarita „Jadar“¹⁷, naročito u delu 4.2.2. „Infrastrukturni sistemi“. Radi se o dokumentu koji je stavljen van snage posle masovnih protesta u januaru 2022g. i koji je vlada - u dosluhu sa Ustavnim sudom - vratila na snagu.

Suprotno onome što Rio Tinto i srpski zvaničnici ponavljaju, potrebne su ogromne namenske infrastrukturne investicije da bi se Projekat Jadar realizovao. Očigledno je da su sve one na teret Srbije, jer Rio Tinto nigde nije pomenuo, suprotno drugim projektima, bilo kakvo sopstveno učešće u njima.

Radi se o brojnim saobraćajnicama, da bi se transportovala cela operativa radi izgradnje rudnika, te za ogroman promet kamiona prema jalovištu tokom eksploatacije, po jedan šleper na sedam minuta. Ogromne količine sumporne kiseline, u obimu od dva olimpijska bazena na tri dana, bi se transportovale železnicom koja se mora izgraditi samo za tu namenu. Bile bi potrebne i ogromne količine vode, te bi se gradio i cevovod od Drine do rudnika.

Posledične otpadne vode bi iziskivale novu, mnogo gabaritniju kanalizacionu mrežu i postrojenje za njihovu preradu pre odbacivanja u reku Jadar. Velika potrošnja električne energije bi iziskivala

¹⁵ [https://www.riotinto.com/en/news/releases/2023/rio-tinto-to-expand-its-ap60-low-carbon-aluminium-smelter-in-quebec#:~:text=SAGUENAY%2C%20Canada%2D%2D\(BUSINESS%20WIRE,at%20Complexe%20Jonqui%C3%A8re%20i n%20Canada.](https://www.riotinto.com/en/news/releases/2023/rio-tinto-to-expand-its-ap60-low-carbon-aluminium-smelter-in-quebec#:~:text=SAGUENAY%2C%20Canada%2D%2D(BUSINESS%20WIRE,at%20Complexe%20Jonqui%C3%A8re%20i n%20Canada.)

¹⁶ <https://www.riotinto.com/en/news/releases/2023/rio-tinto-to-invest-in-pilbara-desalination-plant>

¹⁷ <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/javni-uvjed-u-nacrt-prostornog-plana-podrucja-posebne-namene-za-realizaciju-projekta>

izgradnju novih dalekovoda, trafo stanica i mreže lokalne distribucije. Predviđa se i poseban krak gasovoda, sa pojasom šire zaštite od 400m (strana 106 Prostornog Plana Jadar).

Vlada Republike Srbije bi morala izneti procene troškova ovolikog broja raznovrsnih, namenskih infrastrukturnih realizacija. Posve sigurno, njihov trošak po budžet Srbije bi iznosio nekoliko stotina miliona evra. Postoje, primera radi, indicije da će gasovod koštati oko €75 miliona, a jedna od saobraćajnica €76 miliona. Na vladi i drugim državnim organima je da napokon izađu za raznim procenama radi dalje analize.

Prema tome, ukoliko bi se u kalkulaciju uključila ulaganja u infrastrukturu, od Projekta Jadar Srbija zapravo ne bi imala nikakvu finansijsku korist. Troškovi za izgradnju neophodne infrastrukture i subvencije Rio Tintu iz budžeta bi višestruko prevazišli čak i hipotetičkih ukupnih €696 miliona koji bi se prihodovali tokom dugih 40 godina.

Na žalost, celokupna finansijska realnost je još nepovoljnija po Srbiju od ovog prikaza, jer vlada Republike Srbije namerava da dodeli ogromne subvencije dodatnim veoma rizičnim projektima u ostatku sektora električne mobilnosti.

Naime, vlada Republike Srbije je odlučila u septembru 2023 g. da odobri rekordne subvencije u iznosu od €419 miliona malo poznatoj slovačkoj kompaniji InoBat¹⁸ mada ona nema ni jedan dan iskustva u masovnoj proizvodnji električnih baterija.

Koje garancije dobija Srbija od vlasnika te kompanije, pa i slovačke vlade koja je njen akcionar, da će se novac srpskih poreskih obveznika povratiti ukoliko InoBat bankrotira ili upadne u ozbiljne teškoće? Kompanija InoBat je nedavno ugovorila podizanje fabrike baterija sa kineskim Gotionom, koji bi dao *know how*¹⁹ i postavlja se pitanje koja od fabrika će imati prioritet.

Ovo pitanje uopšte nije teorijsko u momentu kada neki od najvećih proizvođača električnih baterija poput švedskog Nothvolta se nalaze i sami na ivici bankrota²⁰.

A kako i sama Studija priznaje na strani 13, rudarenje litijuma nikako ne daje komparativnu prednost u proizvodnji baterija ili električnih automobila. Da citiramo: „Konkurentna prednost Srbije kao proizvođača litijuma je sadržana u kvalitetnom resursu jadarita. Međutim, uspeh u daljem lancu vrednosti, na primer u električnim baterijama ili vozilima, zahteva sasvim drugačiji skup konkurentskih prednosti, poput kvalifikovane radne snage, jeftine i idealno obnovljive energije i efikasne infrastrukture. Ovo objašnjava zašto u ovim industrijama glavnu reč vode zemlje poput Kine, Koreje, Japana kao i nekih evropskih zemalja.“

Davanje ogromnih subvencija neiskusnoj, nedokazanoj slovačkoj kompaniji u surovoj industriji električnih baterija nikako ne predstavlja uverljivu strategiju za prelazak sa rudarenja ka

¹⁸ <https://www.inobat.eu/newsroom/inobat-signs-mou-with-republic-of-serbias-ministry-of-finance-and-the-municipality-of-cuprija-to-build-its-second-giga-battery-manufacturing-and-recycling/>

¹⁹ <https://www.inobat.eu/newsroom/gib-to-build-an-advanced-gigafactory-in-slovakia/>

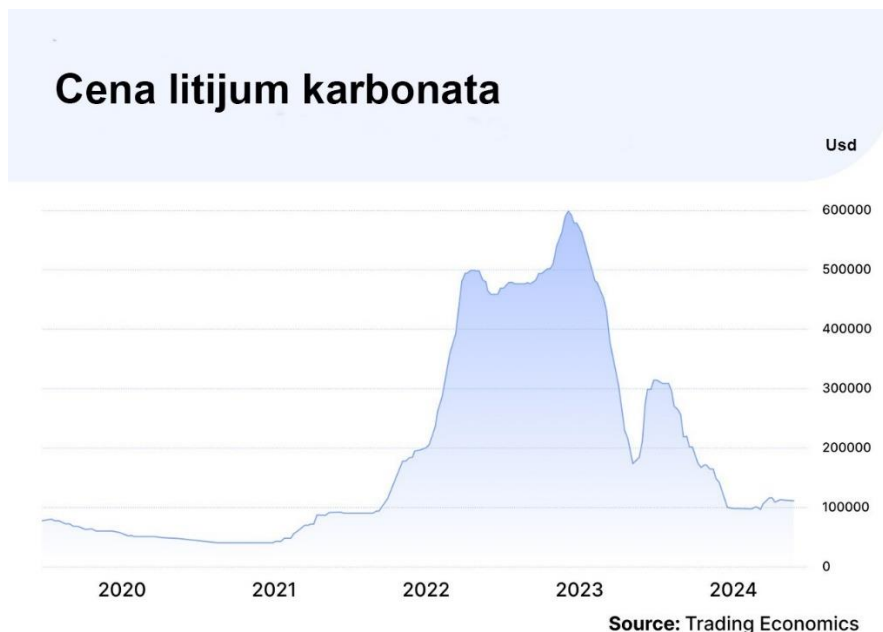
baterijama, **imajući uz to u vidu da bi kompanija Rio Tinto, a ne Republika Srbija, bila vlasnik svih proizvoda rudarenja i sama odlučivala gde da ih plasira.**

A što se tiče električnih automobila, prisustvo Mercedesa na skupu o kritičnom sirovinama u Beogradu u julu 2024 godine²¹ je još jedan paradoks s obzirom da Fijat, koji planira proizvodnju električnu verziju Pande u Kragujevcu, za istu neće čekati na litijum iz Projekta, što slikovito pokazuje da **ne postoji industrijska veza litijum-električno vozilo**, a što je čest narativ promotera projekta.

Realnost je da **vlada Republike Srbija planira da potroši najverovatnije oko milijardu evra srpskih poreskih obveznika u sledećih pet godina zarad, u najboljem slučaju, nulte neto zarade tokom narednih trideset pet godina Projekta.** Međutim, ako se uzmu u obzir ogromni ekološki i klimatski rizici, kao i rizici i troškovi upravljanja ogromnim količinama rudnog otpada i opasnih sirovina za preradu rude, realnost po Srbiju bi mogla biti mnogo gora.

PROJEKAT JADAR: ZNAČAJNI FINANSIJSKI I OSTALI RIZICI ZA SRBIJU

Ključna pretpostavka Studije, koja opravdava Projekat Jadar, je da će litijum karbonat biti prodavan po prosečnoj ceni od \$15.600 po toni tokom života Projekta, što je veoma optimistično. Naime cena osnovne sirovine, litijum karbonata, od koje zavisi isplativost celog Projekta (videti grafikon), je pala za 81% za samo dve godine i iznosi \$10.300 u oktobru 2024 godine.²²

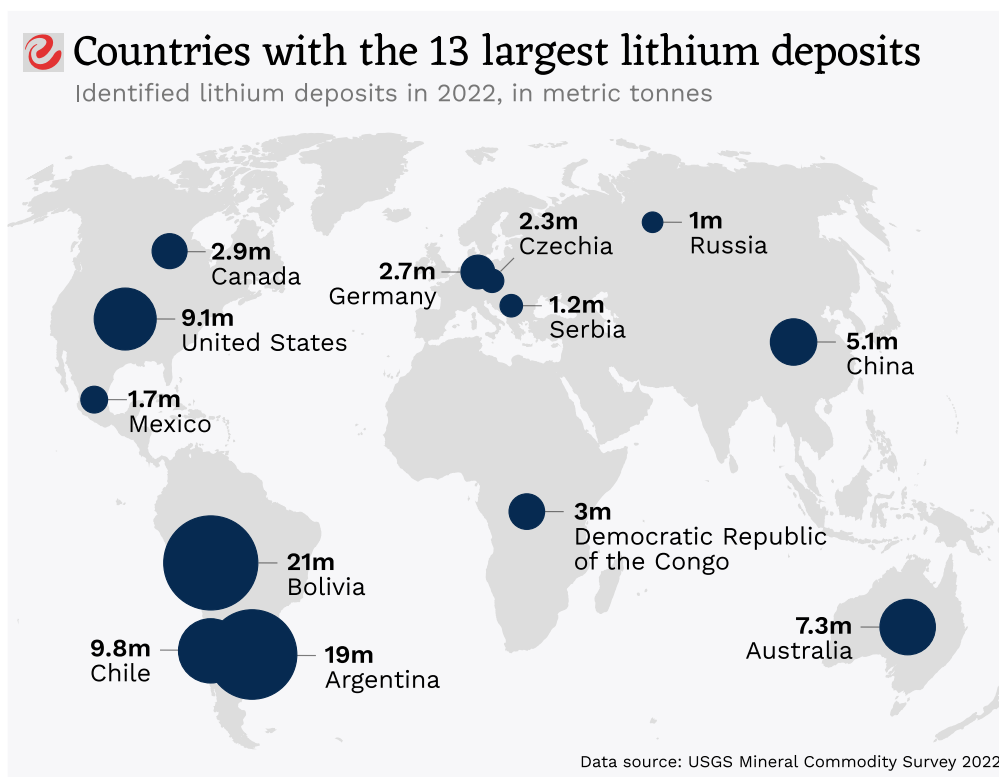
²¹ <https://www.srbija.gov.rs/vest/801388/potpisan-memorandum-o-razumevanju-srbije-i-eu-u-vezi-sa-mineralnim-sirovinama.php>

²² <https://www.dailymetalprice.com/metalprices.php?c=li&u=mt&d=1>

Uzroci pada cene litijum karbonata su višestruki, a tri su glavna: 1) pad tražnje za električnim automobilima, koji su još uvek znatno skuplji od vozila sa unutrašnjim sagorevanjem; 2) obilna ponuda litijum karbonata sa otvaranjem novih rudnika u Južnoj Americi, gde se i nalaze najveća ležišta (vidi grafikon na sledecoj strani) a trošak proizvodnje je najatraktivniji, npr. \$2.100 po toni u Čileu; 3) smanjenje učešća litijuma u baterijama sa pojavom supstituta, poput natrijum jonskih baterija, koje su ekonomičnije, dugotrajnije i manje toksične od litijumskih.

Zbog toga je veliki broj litijumskih projekata ili ukinut ili je proizvodnja značajno smanjena. Čak je i najveći svetski proizvođač litijumskih baterija, kineski CATL nedavno odlučio da zatvori najveći rudnik litijuma u Kini, u Jiangsi provinciji, koji je trebao da pokrije 20% kineske, ili pak 5% svetske proizvodnje litijuma. Sveukupno, Kina je zatvorila tri od ukupno šest njenih litijumskih rudnika i trenutno raposlaže sa zalihama koje predstavljaju dve godine svetske potrošnje litijuma.

Srbija, sa 1,2 miliona metričkih tona rezervi litijuma predstavlja samo 1,3% ukupnih identifikovanih litijumskih rezervi sveta (videti mapu sa 13 zemalja koje imaju najveće depozite litijuma), i to učešće će se dodatno smanjivati sa novim otkrićima²³, pa se može očekivati da će Srbija biti marginalni igrač na posve neizvesnom svetskom tržištu litijuma.

Naime, unutar tržišta litijuma situacija može biti značajno lošija za jadarit i druge forme vađenja litijuma iz stene. Takva forma eksploatacije je već strukturno manje atraktivna od proizvodnje

²³ <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2022/mcs2022-lithium.pdf>

litijuma iz slanih voda. U Kini se smatra da se 85% litijumskog potencijala zemlje nalazi u slanim vodama, ne u rudi²⁴. Rio Tinto²⁵ kao i mnogi drugi akteri se prevashodno okreću toj formi proizvodnje. Ona nosi mnogo veće količine litijuma sa drastično manjim ekološkim rizicima.

Postoji dakle realan rizik da, čak iako se litijum generalno pokazuje kao perspektivan, dolina Jadra bude bespotrebno razorena i napuštena, a da gigantske subvencije plaćene od strane građana Srbije budu trajno izgubljene jer bi se kompanija povukla i prešla na neki perspektivniji projekat.

Pritisci koji dolaze iz EU, prevashodno iz Nemačke, imaju za cilj da povećaju nezavisnost Evrope u nabavci litijuma u sklopu lanca električne mobilnosti. U surovom nadmetanju na tržištu električnih vozila Evropa i SAD se trenutno suočavaju sa jakim napretkom Kine. Na to ukazuje najnovija mera EU²⁶ da od 31. oktobra 2024 godine uvede carine na kineske električne automobile koje mogu porasti i do 45%.

Međutim, EU je već duboko podeljena ovim povodom: Nemačka, koja najviše želi srpski litijum je upravo glasala protiv uvođenja carina na kineska vozila jer želi da izbegne eventualne kineske kontra mere koje bi pogodile njenu razvijenu auto industriju. Ukoliko bi kineski automobili, koji su trenutno dvostruko jeftiniji dobili trku sa EU, Projekat Jadar bi postao nepotreban.

Međutim, gubitak prihoda nije najveći rizik. Viševjekovne ekološke posledice Projekta bi ostale, bilo da se rudnik eksploatiše do kraja ili brzo zatvori. Kao što su pokazale poplave u dolini Jadra 2022. godine, klimatske promene donose velike, nove rizike za sve rudarske projekte. Na primer, ukoliko bi došlo do popuštanja deponije jalovine, zagađenja voda i drugih ekoloških katastrofa, Srbija bi snosila višedecenijske katastrofalne finansijske posledice koje bi iziskivale stotine miliona evra samo za sanaciju.

Rudarske kompanije, druge države ili Evropska unija nikada ne bi prihvatile da snose finansijske posledice bilo kakve katastrofe u Srbiji. Srbija bi finansijski ostala sama, kao što se uostalom i videlo u izjavama stranih zvaničnika koji su došli jula 2024. godine u Beograd. **Litijum za Projekat Jadar bi obezbedila Srbija, Rio Tinto bi pokupio profit, a Srbija bi snosila potpunu odgovornost za sve prateće rizike.**

Iz tog razloga, iskusna rudarska zemlja, poput Čilea, odlučila je da prvo razradi nacionalnu strategiju za litijum²⁷, formira odgovarajuća javna preduzeća (kao i Bolivija²⁸), obezbedi sopstvene stručne kapacitete da proceni valjanost raznih projekata i tek onda, po sopstvenim standardima i uslovima, raspiše tendere za odgovarajuće industrijske i finansijske partnere.

²⁴ <https://china.acclime.com/news-insights/lithium-industry-china/>

²⁵ <https://www.riotinto.com/en/operations/projects/rincon>

²⁶ [https://www.reuters.com/business/autos-transportation/eu-votes-favour-hefty-tariffs-china-made-ev-imports-2024-10-04/#:~:text=LONDON%2C%20Oct%20%20\(Reuters\),for%20automakers%20now%20targeting%20Europe.](https://www.reuters.com/business/autos-transportation/eu-votes-favour-hefty-tariffs-china-made-ev-imports-2024-10-04/#:~:text=LONDON%2C%20Oct%20%20(Reuters),for%20automakers%20now%20targeting%20Europe.)

²⁷ <https://www.gob.cl/litioporchile/en/>

²⁸ <https://www.iea.org/policies/16654-law-no-928-law-of-the-national-strategic-public-company-for-bolivian-lithium-deposits-ylb>

Vlasti u Srbiji su, na žalost, krenule naopako. Pokušavaju da nametnu, protiv većinske volje građana, nejasne i nepovoljne dogovore sa jednom rudarskom kompanijom koja nema iskustva sa preradom litijuma, koja nije dokazala da zna da rudari jadarit, i koja ima istorijat problematičnih projekata i brojnih skandala koji dovode u pitanje reputaciju kompanije. Na primer, u februaru 2022. godine, objavljen je izveštaj o kulturi i načinu rada u Rio Tintu, u kojem su identifikovani uznemirujući nalazi maltretiranja, seksualnog uznemiravanja, rasizma i drugih oblika diskriminacije zaposlenih.²⁹

ZAKLJUČAK

Na osnovu raspoloživih informacija, može se zaključiti da su ekonomski efekti Projekta Jadar za Srbiju krajnje neizvesni, a u najpovoljnijem scenariju, ravni nuli. **Na osnovu ekonomske i finansijke analize, kao i zbog ogromnih rizika vezanih za njegovo eventualno sprovođenje, Projekat Jadar nije opravdan i treba biti obustavljen.**

²⁹ <https://www.rfi.fr/en/rio-tinto-s-recent-scandals>

Prilog: Projekat Jadar : kalkulacije finansijskih tokova za Rio Tinto i za Srbiju

Godina projekta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	UKUPNO						
Finansijski tokovi za Rio Tinto (strana	###	###	###	###	###	350	500	600	550	550	550	550	550	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	350	100	75	75	75	75	-50	###	-20	11230					
Aktualizovani finansijski tokovi	###	###	###	###	###	198	257	280	233	212	193	175	159	132	120	109	99	90	82	74	68	61	56	51	46	42	38	35	32	29	26	17	4,3	2,9	2,7	2,4	2,2	-1	-5	-0	1034						
Finansijski tokovi za Srbiju bez poreskih podsticaja	9	9	9	9	9	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	9	9	9	9	9	9	9	9	5112	
Finansijski tokovi za Srbiju sa poreskim podsticajima	9	9	9	9	9	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	9	9	9	9	9	9	9	9	3831			
Aktualizovani finansijski tokovi za Srbiju sa podsticajima	8,2	7,4	6,8	6,1	5,6	56,4	51,3	47	42	39	35	32	29	26	24	22	20	18	16	15	25	23	21	19	17	15	14	13	12	11	9,6	8,7	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	696						
Diskontna stopa	10%																																														
Napomena: pošto Rio Tinto nije dostavio nikakve finansijske projekcije, izvor podataka korišćenih u analizi je Studija, tabela na strani 54.																																															

Procenjeni finansijski tokovi Projekta Jadar za Rio Tinto i Srbiju

(u milionima evra od godine 1 do 40; primenjena diskontna stopa od 10%)

